

Маріанна КОЧЕНГІНА,
 orcid.org/0000-0001-7930-7985

кандидат педагогічних наук,
 завідувач кафедри методики дошкільної та початкової освіти
 КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
 (Харків, Україна) kochenginamv@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ ДИТЯЧИХ ІГРОВИХ МАЙДАНЧИКІВ ЯК СЕРЕДОВИЩ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У Концепції «Нова українська школа» визначено ключові компетентності для життя, серед яких виокремлено соціальність. Соціальний розвиток особистості починається в дошкільному дитинстві й залежить від середовища, у якому виховується дитина. Дитячі ігрові майданчики є осередком, де дитина має можливість взаємодіяти з іншими дітьми, випробувати свої сили. Широкий доступ до зарубіжних педагогічних джерел зумовив виникнення думки, чому ігрові майданчики в нашій країні відрізняються від ігрових майданчиків у розвинених зарубіжних країнах. Зарубіжні фахівці, проектуючи ігрові майданчики, дбають не лише про фізичний розвиток дітей, а й про розвиток творчості, соціальних навичок, самостійності, незалежності, про надання дітям права вибору. У статті подано стислий результат аналізу зарубіжних психолого-педагогічних підходів до створення дитячих ігрових майданчиків як середовищ для соціального розвитку дитини.

Ключові слова: соціально-комунікативний розвиток, діти дошкільного віку, ігрові майданчики, зарубіжний досвід.

Marianna KOCHENGINA,
 orcid.org/0000-0001-7930-7985

Candidate of Pedagogical Sciences,
 The Head of Department of Technique
 of Preschool and Primary Education
 of Kharkiv Academy of Continuous Education
 (Kharkiv, Ukraine) kochenginamv@gmail.com

TRENDS IN THE CREATION OF CHILDREN'S PLAYGROUNDS AS A MEDIUM FOR SOCIAL DEVELOPMENT OF A CHILD: FOREIGN EXPERIENCE

The article presents analysis of the foreign psychological and pedagogical approaches to the design of the children's playgrounds as developing environments for the social development of the baby.

Social development is an important component of personality formation. Social development begins in the pre-school age. The quality of developed social skills determines the peculiarities of communication of a child with other children. The ability to communicate, to work in team, to be initiative and responsible will help to make a career in the future. Creating conditions for the social development of the child is the high-priority sector in the pre-school education. The experts that are in charge of the pre-school children education, have to take into account all the factors that impact the socialization. A children's playground is the environment in which the communication between children takes place. The observations of the children's play in playgrounds in our country made it clear that usually it's the functional play that's going on, in other words, children use the play equipment according to its direct functions: they slide down the slides, climb the climbers, swing on the swings. The competitiveness prevails in the communication between children – «who is faster», «who is higher».

The analysis of the Ukrainian books showed that the requirements documents lack the definition of «a playground» and it's functions are not defined there.

Other approaches to the creating children's playgrounds are practiced around the world. The experts think that the important functions of the playgrounds are: does the playground help to develop child's self-sufficiency, independence, cooperation; does it provide the freedom of choice of playing activities and communication forms, the possibility to experiment? The long-term observations of the children's play and the studies of children's needs underlie the international standards of the construction of playgrounds.

In foreign countries, the playgrounds in form of adventure parks, where children are free in their actions, are popular. Constructing the adventure parks has a long history.

Key words: social and communicative development, children of pre-school age, playgrounds, foreign experience.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні на перший погляд в основному відбувається в загальній середній і вищій школі. Але визначені в Концепції «Нова українська школа» ключові компетентності, якими має володіти випускник школи, починають формуватися в дошкільні роки. Тому якісна дошкільна освіта є основою й важливим етапом здійснення освітньої реформи. Серед десяти ключових компетентностей випускника школи виокремлено соціальні та громадянські компетентності. Соціальність людини є необхідною умовою її емоційного благополуччя, уміння працювати в команді, кар'єрного зростання тощо.

У дошкільному дитинстві соціальний розвиток не є ізольованим складником розвитку особистості, під час спілкування з іншими людьми в дитини формується мовлення, дитина опановує навколишній світ, навчається взаємодії та співпраці, у неї формуються риси характеру. Соціально-комунікативні навички формуються не тільки під час взаємодії дитини з іншими дітьми й об'єктами довкілля, що організовується дорослими, а й під час самостійної гри. Формування соціально-комунікативної компетентності відбувається різними шляхами, одними з яких є самодіяльна гра. Тому про якість сформованості зазначених компетентностей у дитини (в аспекті компетентнісного підходу) можна стверджувати, коли дитина демонструє сформовані компетентності не під наглядом дорослих, а в процесі реального спілкування з іншими дітьми або дорослими людьми, під час творчої самостійної гри з іншими дітьми. Діти можуть розгортати самодіяльну гру в різних місцях. Ігрове середовище діти можуть облаштовувати для себе власноруч. Але в містах, селах, селищах, на подвір'ях, у парках, на території закладів дошкільної освіти спеціально для ігор дітей побудовано й обладнано дитячі ігрові майданчики. Спостерігаючи за тим, як дитина грається на ігровому майданчику, можна робити висновок, на якому рівні сформована в неї соціально-комунікативна компетентність.

Науковці в розвинених зарубіжних країнах убачають роль гри для становлення особистості дитини не лише в площині формування життєвих компетентностей, соціалізації, успішного навчання дитини в школі, а й у плані засвоєння навичок, необхідних для життя дорослої людини, – уміння розуміти важливість відповідальності й бути відповідальною людиною, уміння реально оцінювати свої можливості, ризикувати, приймати відповідальні рішення, працювати в команді, завершувати розпочату справу.

Створення умов для становлення особистості з рівнем соціально-комунікативної компетентності, необхідним для успішного життя людини, вимагає враховувати всі моменти, коли дитина спілкується з іншими дітьми й дорослими. Тому обізнаність педагогів щодо особливостей комунікацій дітей на ігрових майданчиках важлива для коригування взаємодії дитини з іншими дітьми для її соціально-комунікативного розвитку.

Сьогодні в багатьох країнах світу спостерігається тенденція погіршення сформованості вміння грати в дітей дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку. Зарубіжними науковцями вивчаються фактори, що сприяють і не сприяють формуванню та розвитку в дітей ігрової діяльності. Однією з причин, що негативно впливає на розвиток соціальних якостей особистості дитини засобами гри, називають невідповідність дитячих ігрових майданчиків інтересам самих дітей.

Аналіз досліджень. У вітчизняній психолого-педагогічній думці інтерес фахівців до дизайну дитячих ігрових майданчиків, розуміння важливості використання уподобань дітей у проектуванні дитячих ігрових середовищ з'явився нещодавно. У зарубіжній педагогічній практиці питання значення дитячих ігрових майданчиків, їх проектування та дизайну систематично розглядається протягом ХХ ст. – початку ХХІ ст. У численних зарубіжних дослідженнях доведено, що ігрові майданчики – це не тільки місце для проведення дозвілля, а й середовище для навчання дітей, їхнього когнітивного, емоційного, соціального та фізичного розвитку. Провідні німецькі проектувальники дитячих ігрових середовищ Г. Агде, А. Нагель та Ю. Ріхтер визначили важливу перспективу в розумінні того, що таке ігровий майданчик і яким він має бути: «Дорослим здається, що вони добре розуміють, що потрібно дітям, у результаті ігрові майданчики обмежують дії та фантазію дітей. Дітям потрібен вільний вибір місця, часу й способу гри. Вони повинні мати можливість перенести пережите на гру та, крім того, самі складати можливі варіанти ігор. Тому під час створення ігрових майданчиків необхідно оформлювати навколишнє середовище так, щоб діти мали можливість, граючись, спілкуватися з довкіллям» [3].

Метою статті є висвітлення результату теоретичного аналізу зарубіжних фахових джерел щодо генезису підходів до створення й дизайну дитячих ігрових майданчиків в аспекті сприяння соціально-комунікативному розвитку особистості дитини.

Виклад основного матеріалу. В Україні ігрові майданчиках на подвір'ях між будинками, у

парках, бульварах та інших місцях відпочинку людей намагаються обладнати сучасними ігровими комплексами та сучасним ігровим обладнанням. Дитячі майданчики організовано у вигляді окремих майданчиків для різних вікових груп або як комплексні ігрові майданчики із зонуванням за віковими інтересами. Традиційні дитячі ігрові майданчики схожі між собою – одне й те саме (але – сертифіковане!), стандартне, стаціонарне, ігрове обладнання – гірка, гойдалки (одинарна, подвійна, балансир), пісочниця, карусель. У місцях масового відпочинку людей обладнують інноваційні ігрові майданчики – «мотузкові містечка», скеледроми й вежі для лазіння, «мотузкові S-парки». Нескладне ігрове обладнання з мотузками також можна зустріти на окремих ігрових майданчиках.

Спостереження за грою дітей дошкільного віку на традиційних ігрових майданчиках дали змогу зробити такі узагальнення:

1. Ігровий майданчик знаходиться між будинками. Дітей дуже мало (1–2 дитини в супроводі дорослого). Протягом дня дітей на майданчику може й не бути зовсім. Діти залазять на гірку, спускаються; самостійно або з допомогою дорослого розкачуються на гойдалці. Ігрові дії зумовлені особливостями ігрового обладнання. Діти виступають лише в ролі користувачів ігрових об'єктів, виконують дії за логікою конкретного ігрового обладнання. Тобто дитяча активність обмежується лише функціональною грою. Творча (у вітчизняному й зарубіжному розумінні) гра не спостерігається.

2. Ігровий майданчик знаходиться на бульварі. Дітей є, але їх не багато. Кількість дітей протягом дня змінюється. Діти намагаються взаємодіяти разом. Під час користування ігровим обладнанням («гіркою», гойдалками) дотримуються черги, яку самостійно встановлюють. У процесі взаємодії дітей спостерігається змагання. Діти виступають в основному у ролі користувачів ігрових об'єктів, виконують дії за логікою конкретного ігрового обладнання. Дитяча активність обмежується лише функціональною грою. Творча гра (у вітчизняному й зарубіжному розумінні) майже не спостерігається.

Прокоментуємо деякі дані. На дитячих ігрових майданчиках мало дітей... Ця тенденція спостерігається не лише в нашій країні. У багатьох зарубіжних країнах діти дошкільного віку також стали менше гуляти на свіжому повітрі разом зі своїми батьками, ніж їхні ровесники 10–20 років тому.

Щоб зрозуміти, чи виконує дитячий ігровий майданчик свої функції, треба ці функції знати.

Важливо також розуміти, що таке «дитячий ігровий майданчик». Опрацювавши велику кількість різних вітчизняних інформаційних джерел (будівельних норм, підручників з архітектурного планування й дизайну, нормативних документів тощо), ми не знайшли визначення, прийнятого фахівцями в нашій країні, що таке «дитячий ігровий майданчик», також не розкрито його функції в нормативних документах. Лише в Державних будівельних нормах (2011) наведено технічні та санітарно-гігієнічні вимоги до влаштування дитячого ігрового майданчика.

У Вікіпедії пропонується два таких визначення ігрового майданчика: 1) «Дитячий ігровий майданчик – частина земельної ділянки, що обладнана пісочницями, тіньовими грибками, гойдалками, драбинками, гірками тощо»; 2) «Дитячий ігровий майданчик – територія, на якій розташовано елементи дитячого вуличного ігрового обладнання для організації змістовного дозвілля».

Наведені визначення демонструють, що існує дві тенденції в розумінні функцій дитячого майданчика. Перша – дитячий ігровий майданчик розуміється як набір ігрового обладнання. У другому визначенні актуалізовано значення ігрового майданчика для організації розвитку дитини під час дозвілля.

Найбільш повне визначення, що таке «дитячий ігровий майданчик», можна знайти в статті К. В. Глаголевої, В. Г. Чернявського: «Майданчики для ігор повинні відповідати фізичному і духовному розвитку дітей і задовольняти їх запити, стимулювати зростання здібностей дитини, допомагати набуттю нових корисних для життя навичок, сприяти активній, самодіяльній, творчій грі, в процесі якої діти в колективі могли б розвивати свої схильності. Дизайн дитячих майданчиків повинен створити умови для прояву максимальної ініціативи дітей і їх найбільшої самостійності» [Глаголева, 2010: 21].

Фахівці в зарубіжних країнах розглядають дитячий ігровий майданчик як територію, на якій створено умови для реалізації потреби дитини в грі, розвитку рухової активності, експериментуванні з навколишнім середовищем, вивченні можливостей свого тіла, спілкуванні з однолітками-дітьми й дорослими, розвитку навички ділитися, розвитку вміння йти на компроміс і розв'язувати проблеми, розвитку емпатії, розуміння різноманітності в інших людях, наданні дітям можливості бути незалежними, розвитку вміння ставити перед собою нові завдання; наданні можливостей для розгортання великих соціальних ігор, порівняно з іграми в помешканні, у стимулюванні

виникнення творчих задумів та ідей, які перетворюються у великі довготривалі проекти, що вимагають співробітництва і спільної праці багатьох дітей. Означені функції реалізуються через добір обладнання й загальне планування простору майданчика.

Створення ігрових майданчиків має свою історію. У 30-ті роки відомий архітектор Карл Теодор Соренсен створював дитячі ігрові майданчики в Данії. Фінансові витрати на будівництво цих майданчиків були високі. Коли майданчики були вже збудовані й дуже подобалися дорослим, архітектор помічав, що діти грали всюди, окрім побудованих ним ігрових майданчиків. Особливо приваблювали дітей будівельні майданчики, на яких зберігалися дошки, каміння, молотки, цвяхи, канати, мотузки, метал, ящики, де були невеличкі будиночки для робітників. Діти добудовували й перебудовували ці будиночки, залазили на дахи, стрибали з дахів на землю, ходили по дошках, з яких створювали доріжки між дахами будинків. Можливо, саме наприкінці 30-х років у Карла Теодора Соренсена виникла ідея побудувати «неправильний» ігровий майданчик, який би не обмежував свободу дітей, а надавав їм можливість грати так, як вони хочуть. Такий ігровий майданчик він побудував у 1940 р. (за іншими джерелами, у 1943 р.) в Емдрупі (район Копенгагена), коли Данія була вже окупована нацистами. У ті часи дорослі не звертали уваги на те, чим займаються їхні діти, як вони грають, наскільки дитячі ігри є безпечними: у дорослих були зовсім інші проблеми. Тому діти на майданчику робили все, що їм заманеться: грали з дошками, цвяхами, молотками, робили гойдалки, будували й ламали будиночки, халабуду.

Після закінчення 2-ї Світової війни «неправильний» ігровий майданчик залишився. Але й у Данії, й в інших містах почали з'являтися інші ігрові майданчики. Архітектори дитячих ігрових середовищ намагалися надати ігровим майданчикам естетичний вигляд (наприклад, ігрові майданчики Альдо ван Ейка). Майданчики будувалися дуже повільно. На це було дві основні причини: не вистачало будівельних матеріалів, не вистачало будівельників. У містах продовжували залишатися території зі зруйнованими будинками. Діти там грали із задоволенням. На цих «неправильних» ігрових майданчиках вони утворювали різновікові дитячі товариства, у яких було можливо передавати ігровий досвід від старших за віком дітей меншим, старші діти надавати допомогу меншим. Вільну гру дітей ніхто не обмежував. Люди, які нещодавно пережили страшну війну,

розуміли, що перемога одержана завдяки сміливості, мужності, відвазі, умінню ризикувати, бути відповідальними, не звертати уваги на біль. Тому виховання відповідних рис характеру в дітей уважалося нормою. Архітектор Карл Теодор Соренсен писав, що педагогічна роль неправильного ігрового майданчика – заохочувати дітей співпрацювати, розв'язувати конфлікти мирним шляхом, на відміну від їхніх батьків, котрі скидали бомби.

Масштабна поява перших «естетичних» ігрових майданчиків у Європі пов'язана з ім'ям архітектора Альдо ван Ейка. У період з 1947 по 1978 рр. він розробив проекти й побудував 734 дитячі ігрові майданчики в Амстердамі. Архітектор зробив великий прорив у розумінні важливості ігрового простору для дітей. До нього основні зони міста (зона праці, зона відпочинку, зона життя) були розділені між собою, а життя на вулицях обмежувалося лише транспортним рухом. Дитячі ігрові майданчики, яких було дуже мало, було обнесено парканом. Знаходилися вони, як правило, далеко від будинків, у яких жили діти. Альдо ван Ейк об'єднав ігрові майданчики з містом. Для цього він будував дитячі ігрові майданчики посеред вулиць, між будинками. Ігрові майданчики Ейка ніколи не були за огорожею. Говорячи про архітектуру Альдо ван Ейка, уживають слово «гуманна» – «гуманна архітектура Ейка». Гуманна архітектура Альдо ван Ейка спрямована на створення в містах місць (дитячих ігрових майданчиків), які б стимулювали суспільне життя, у якому беруть участь діти. Альдо ван Ейк розробив набір ігрового обладнання для ігрового майданчика – пісочниця, колоди для стрибків («барабани»), альпіністська арка, альпіністська гірка. Усе ігрове обладнання мало геометричні форми й естетичний вигляд. Ігрове обладнання Альдо ван Ейка було дуже довго популярним у нашій країні. З розвитком архітектурних і дизайнерських підходів до проектування дитячих ігрових майданчиків концепція дитячого ігрового майданчика Альдо ван Ейка зазнала критики. У Європі виникли дитячі ігрові майданчики нового покоління, але багато ігрових споруд схожі на ігрове обладнання Альдо ван Ейка.

Тоді, коли Альдо ван Ейк створював свої «неправильні» естетичні майданчики, у Європі набувала популярності інша архітектурна концепція (яка базувалася на ідеях Карла Теодора Соренсена) створення ігрового простору для дітей – концепція «майданчиків пригод». Його підхід до створення ігрового простору для дітей підтримали ландшафтний архітектор Леді Аллен та архітектор Саймон

Ніколсон. Новий підхід до створення «неправильних» ігрових майданчиків назвали «теорією вільних деталей». Її сутність: дітям для ігор потрібні «вільні», тобто неоформлені, неструктуровані, незафіксовані в просторі матеріали, котрі можна пересувати, переносити, пересипати тощо.

У зарубіжних країнах архітектурно-дизайнерські рішення створюються на основі прийнятої в Європі класифікації ігор, у якій серед видів ігор розрізняють ігри, що пояснюють бажання дітей опановувати простір, рухатися («глибинна» гра – передбачає гострі відчуття й реальні ризики для здоров'я та життя дітей: лазіння на висоту, стрибки з висоти у воду, атракціони; у «гри-оволодінні» діти опановують фізичний простір: з одного боку, це оволодіння фізичним довкіллям (гори, ліс, вода), з іншого – переживання зусиль і врахування протидії та перепон, що здійснюють сили природи й сила тяжіння; сутність «творчої» гри полягає у створенні нових предметів і комбінацій із матеріалів різної форми, кольору тощо; сутність «гри-дослідження» полягає в дослідженні прихованих властивостей предметів і власних можливостей).

Тема безпеки ігрових майданчиків гостро постала на початку 70-х років. Неправильні ігрові майданчики замінялися безпечними з безпечним ігровим обладнанням. Але на початку 2000-х рр. «майданчики пригод» починають відновлюватися. Вони з'являються у Великій Британії, США, Канаді. Безумовно, таких самих, які були наприкінці 40-х – початку 70-х років, немає. Є менш безпечні. З'являються ігрові майданчики нового покоління – «земельні ігрові майданчики»,

де зібрано вторинні матеріали й сміття – колеса, шини, коробки, старі меблі, дошки.

Висновки. Отже, аналіз зарубіжних фахових джерел щодо психолого-педагогічних підходів до проектування дитячих ігрових майданчиків продемонстрував, що одними з провідних функцій ігрових майданчиків вважається сприяння розвитку творчості, уяви, самостійності, соціальних навичок, незалежності, надання дитині права вільного вибору. На традиційних ігрових майданчиках у нашій країні діти в основному розгортають функціональну гру, яка передбачає використання ігрового обладнання згідно з його функцією, що сприяє фізичному розвитку дітей, стимулює рухову активність, але не сприяє розвитку творчості, не надає права вибору. Уважаємо, що традиційні ігрові майданчики також створюють умови й для соціально-комунікативного розвитку дітей, оскільки: 1) на багатьох ігрових майданчиках встановлено не ізольовані ігрові об'єкти, а ігрові комплекси, які, за результатами досліджень зарубіжних фахівців, сприяють розвитку конструктивної гри; 2) у процесі користування ігровим обладнанням діти домовляються про порядок («чергу») катання на гоїдалках, поступаються своєю «чергою на катання» меншим за віком дітям; 3) під час бігу одне за одним доріжками ігрових комплексів діти намагаються бути обережними, дотримуватися норм безпечної поведінки; 4) підкорюючи ігрове обладнання, діти відчують почуття успіху за свою наполегливість і спритність.

Надалі плануємо висвітлити питання ризикованих дитячих ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глаголева К. В., Чернявський В. Г. Особливості створення дитячих майданчиків в структурі сучасного міста. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Серія «Мистецтвознавство. Архітектура». 2010. № 1. С. 21–25.
2. Дитячі майданчики: якими вони мають бути / Платформа розвитку міст. URL: <http://urbanua.org/dosvid/zakordonni-pryklady/284>.
3. Agde G., Nagel A., Richte J. Sicherheit auf Kinderspielplätzen. Wiesbaden und Berlin: Bauverlag GmbH., 1985.

REFERENCES

1. Glagoljeva K. V. Osoblyvosti stvorennia dytiachykh maidanchykyv v strukturi suchasnoho mista [The peculiarities of the construction of children's playgrounds in the structure of the modern city]. The News of Kharkiv's State Academy of Design and Fine Art. Art history. Architecture, 2010, Nr 1, pp. 21–25 [in Ukraine].
2. Dytiachi maidanchyky: yakymy vony maiut buty [The children's playgrounds: what they should be like]. The Urban Development Platform [The electronic resource]. – <http://urbanua.org/dosvid/zakordonni-pryklady/284>.
3. Agde G., Nagel A., Richte J. Sicherheit auf Kinderspielplätzen. Wiesbaden und Berlin: Bauverlag GmbH., 1985.